

PENSAMENT FILOSÒFIC DE CARLES CARDÓ

JORDI GIRÓ I PARIS

Carles Cardó, sacerdot vallenc, humanista, fou cèlebre sobretot pels seus assaigs i articles periodístics que presenten una excepcional vàlua tant per la seva forma literària com pel seu contingut doctrinal. Després d'ingressar al Seminari de Tarragona l'any 1900, completà els seus estudis a Roma, on es doctorà el 1910 en teologia i dret canònic per la Pontifícia Universitat Gregoriana i en filosofia a l'Acadèmia de Sant Tomàs. De 1910 a 1918 visqué a Tarragona, on començà a escriure per a la premsa local: al diari *La Cruz* (1910-1917) i al setmanari de Valls *Pàtria* (1912-1925). Després de ser nomenat canonge de la catedral de Barcelona el 1919, es traslladà a aquesta ciutat en la qual visqué fins al 1936. Durant aquests anys, que són els de més activitat del Dr. Cardó, col·laborà en la fundació i direcció de les revistes catòliques: *La Paraula Cristiana* (1925-1936), *El Bon Pastor* (1927-1936) i escrigué habitualment en diaris nacionals, com: *El Matí* (1929-1931) (proper a Unió Democràtica de Catalunya) i *La Veu de Catalunya* (1929-1936) (òrgan de la Lliga Regionalista). L'any 1936, esclatada la Guerra Civil espanyola, s'exilià primer a Torí fins al 1938, i d'allí fugí cap a Fribourg (Suïssa), on fixà la seva residència fins al 1954, data en la qual retornà a Barcelona, on moriria el 1958.

Una part dels articles del Dr. Cardó han estat recopilats en antologies i publicats diverses vegades: *El diàleg interior* (1934, 1936, 1956)¹, *La nit transparent* (1935, 1957, 1989)², *L'Evangelí d'avui* (1954)³, *La moral de la derrota i altres assaigs* (1936, 1959)⁴. En ells podem apreciar a bastament el mestratge en l'ús literari de la llengua catalana i la lucidesa d'un pensament cristià que vol restar obert al món modern sense acabar-ho d'aconseguir. Podríem afirmar que allò més característic de la seva obra escrita és la pregona intenció de posar la llengua

1. Citarem de cada obra només la darrera versió publicada. C. CARDÓ, *El diàleg interior*, Barcelona: Ariel, 1956.

2. C. CARDÓ, *La nit transparent*, Barcelona: Barcelonessa d'Edicions, 1989.

3. C. CARDÓ, *L'Evangelí d'avui*, Barcelona: Ariel, 1954.

4. C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959.

al servei de les idees, i de tal manera que en ella resplendeixi la sòbria bellesa de la veritat. Aquesta preocupació del prosista per unir indisociablement el contingut amb la forma i la bellesa amb el cristianisme ens ha donat algunes peces artístiques d'ineludible lectura com són: el pròleg al recull d'articles *La nit transparent* i anàlisis clarividents de la situació social i política dels anys trenta, com per exemple l'article «La moral de la derrota». A més dels articles escrigué un llibre de poemes religiosos titulat *El càntic nou* (1951)⁵ i un estudi cristològic titulat *Emmanuel* (1955, 1962)⁶. Una altra faceta per la qual l'obra de Cardó passarà a la història és la seva labor de constructor de la llengua catalana a través de les traduccions. En elles destaca la versió catalana de l'obra de Sèneca per a la col·lecció d'Escriptors Llatins de la Fundació Bernat Metge, realitzada entre 1924 i 1959, i la seva col·laboració amb la Fundació Bíblica Catalana, de la qual hem de citar obligadament la traducció en vers del llibre dels *Salms*.

Finalment, cal destacar el pensament social i polític del Dr. Cardó, l'obra més reeixida del qual és el llibre *Les dues tradicions* (1977)⁷, publicat per primera vegada en francès a París amb el títol *Histoire Spirituelle des Espagnes* (1946)⁸. D'aquest llibre en deixà inèdit un capítol, el VIII, que ha estat recentment publicat (1994) per separat amb el títol: *El gran refús*⁹. En aquest llibre, Cardó intentà defensar la posició ideològica del cardenal Vidal i Barraquer i de l'Església catalana que no va aliar-se amb el bàndol «nacional» durant la Guerra Civil de 1936-1939. La primera part del llibre repassa les vicissituds que portaren a la conflagració civil i n'analitza les causes amb la intenció de mostrar una interpretació diferent de l'oficial. L'originalitat de la lectura històrica de Cardó rau a presentar alguns sectors de l'Església com a coresponsables de l'esclat de la Guerra Civil i a mostrar la il·licitud de l'alçament nacional estrictament a partir de la tradició catòlica del respecte a l'autoritat. La segona part analitza els conceptes d'estat, nacionalitat i nació, per tal de presentar les bases d'un nacionalisme cultural i lingüístic inspirat en el cristianisme. Aquest nacionalisme defensa la constitució d'estats plurinacionals com a millor solució als problemes dels territoris de cultura no homogènia.

Cardó fou un dels nostres «mestres» religiosos indiscutibles, escapçats i seccionats per la guerra. Per a qualsevol persona que vulgui entendre, mitjanament bé, alguna cosa sobre el nostre catolicisme i la seva influència en la política i la societat catalana dels anys trenta, Cardó és un «lloc comú» pel qual s'ha de passar forçosament.

5. C. CARDÓ, *El càntic nou*, Barcelona: Ariel, 1951.

6. C. CARDÓ, *Emmanuel*, Barcelona: Ariel, 1955.

7. C. CARDÓ, *Les dues tradicions*, Barcelona: Claret, 1977.

8. C. CARDÓ, *Histoire Spirituelle des Espagnes*, Paris: Éditions des Portes de France, 1946.

9. C. CARDÓ, *El gran refús*, Barcelona: Claret, 1994.

Pensament filosòfic de Carles Cardó

Com ja he dit diverses vegades, Cardó no és un autor sistemàtic, i en aquest sentit cal tenir ben present que no va escriure cap gran tractat o gran obra de pensament. Malgrat això, ens ha deixat una sèrie d'assajos que podríem anomenar filosòfics: una part dels quals els tenim recollits a l'obra *La moral de la derrota i altres assaigs*¹⁰, un conjunt de pòrtics a *La Paraula Cristiana*, que ell mateix agrupà sota l'epígraf de «nocturn filosòfic», dins l'obra *La nit transparent*¹¹, la segona part de l'obra *Les dues tradicions*, que porta per títol: «Els principis»¹², i un llibre, molt primerenc, d'estètica que porta per títol: *Doctrina estètica del Dr. Torras i Bages* (1919)¹³. I, a més, un conjunt dispers de conferències, articles i editorials (comptem amb un miler llarg d'articles de Cardó¹⁴) de referències i anàlisis sobre pensament social i polític, que és, sens dubte, el més remarcable de la seva obra.

Per no repetir anàlisis que ja he fet en altres moments, deixaré un xic de banda aquesta preocupació social i política, i intentaré de centrar-me en els aspectes més filosòfics –seguint l'acadèmia– de la seva obra. Cardó és un home important com a pensador, sobretot perquè tradueix especialment bé un tipus de mentalitat del país: el catalanisme d'arrels cristianes que es basa en la tradició tomista. Joan Roig Gironella ha dit de Cardó: «Sense posar-se a posta a escriure tractats filosòfics, ha estat testimoni d'una autèntica manera de pensar; n'ha transmès els trets essencials que ha rebut d'altres capdavanters; ens ha deixat un exemple per a les noves generacions que, en lloc d'anar a desdelitar-se en els tolls de nacions estrangeres d'Europa, vulguin empalmar amb les deus vives d'una tradició que els ha donat sang i carn.»¹⁵

La seva formació fou purament eclesiàstica; tal com hem dit, la perfeccionà a Roma, on es doctorà el 1910 en teologia i dret canònic per la Pontifícia Universitat Gregoriana i en filosofia a l'Acadèmia de Sant Tomàs. Allí respirà l'antipàtic ambient antimodernista i el rebuig global a tot el que sonés a liberalisme. D'aquesta època de formació li restaria, per sempre més, un llenguatge apologetic, una mica tronat, i un tic combatiu anacrònic que no li fa gens de justícia, i que serà un

10. C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959.

11. C. CARDÓ, *La nit transparent*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1989.

12. C. CARDÓ, *Les dues tradicions*, Barcelona: Claret, 1977.

13. C. CARDÓ, *Doctrina estètica del Dr. Torras i Bages*, Barcelona: Editorial Catalana, 1919.

14. La bibliografia del Dr. Carles Cardó està recollida en un estudi de Pere Cisa en *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, 1963, p. 435 i ss. També en teniu una versió més actualitzada en J. GIRÓ, *El pensament polític de Carles Cardó i Jacques Maritain*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995.

15. R. GIRONELLA, «Les idees filosòfiques del Doctor Cardó», en *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, 1963, p. 293.

dels llasts més feixucs a l'hora de llegir-lo avui. És en aquest sentit que el P. Batllori digué d'ell que fou un intel·lectual antiintel·lectual. «Trobaven en ell (Cardó) una cultura molt diferent a la llur: una cultura purament eclesiàstica i escolàstica, de gran solidesa, que passava a l'expressió catalana més perfecta i més al dia, sense travessar cap zona de comú interès cultural.»¹⁶

Per entendre i contextualitzar bé l'obra de Cardó ens cal tenir ben presents quatre influències ideològiques cabdals: primer, el renaixement de l'escolàstica, o el neotomisme, impulsat per Lleó XIII en *l'Aeterni Patris*; segon, la doctrina social de l'Església: *Rerum Novarum* i *Quadragesimo Anno*; tercer, la tradició de l'Església catalana: Balmes, Escola Apològica, Torras i Bages en relació a la Renaixença; i quart, el noucentisme.

1. EL RENAIXEMENT DE L'ESCOLÀSTICA

Tota l'obra de Cardó està impregnada d'allò que Evangelista Vilanova, en la seva monumental *Història de la Teologia*, ha anomenat el mite de les tres «R»: al Renaixement, la Reforma protestant i la Revolució francesa cal oposar-hi una quarta, la Restauració¹⁷. En aquest sentit, hom hi pot retrobar accents i influències de pensadors que es troben en una línia semblant, com és el cas del primer període de Maritain, del qual en citarà les obres *Trois Reformateurs* i *Art et Scolastique*.

2. LA DOCTRINA SOCIAL DE L'ESGLÉSIA

L'ideal de Cardó fou crear una societat democràtica regida per les directrius d'un «règim catòlic i social», dirigit a l'aplicació del pensament social de l'Església; això implicava una «tercera via» entre els totalitarismes d'esquerra i els feixismes de dreta, alguns d'ells amb pretensió religiosa, com és el cas del nostre nacional-catolicisme. Es tractava, doncs, d'una «vindicació cristiana de la democràcia», tal com havia escrit en diversos articles de fons. El seu ideal de justícia social era la doctrina social de l'Església, començant per la *Rerum novarum* de Lleó XIII i acabant per la *Quadragesimo anno* de Pius XII; el seu sistema polític preferit era la democràcia, entesa medievalísticament seguint sant Tomàs i compatibilitzada, a la britànica, amb una monarquia constitucionalista; i en qüestió nacional, era defensor dels estats plurinacionals, o sigui, no era ni independentista ni separatista.

16. M. BATLLORI, «El Dr. Cardó, intel·lectual antiintel·lectual», en *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, 1963, p. 25.

17. E. VILANOVA, *Història de la teologia cristiana*, vol. III, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 1989.

A aquest ideal, l'anomena el «cristianisme veritable», o sigui, democràcia i justícia social, i cal sumar-hi l'ideal patriòtic i nacionalista, o sigui, la doble bandera de Catalunya i cristianisme, que li vingué de la tradició de Balmes i Torras i Bages.

3. LA TRADICIÓ DE L'ESGLÉSIA CATALANA: BALMES, ESCOLA APOLOGÈTICA, TORRAS I BAGES EN RELACIÓ A LA RENAIXENÇA

La tercera influència, i hom diria que la cabdal, fou la de la tradició conservadora i moderada de l'Església catalana: Antoni M. Claret, el cardenal Vives i Tutó, Quadrado, i molt especialment, Balmes i el doctor Torras i Bages, a l'estudi dels quals dedicarà bona part dels seus assaigs i articles de fons. Cardó es reclama fill i hereu d'una tradició de pensament neotomista català que, com ja he dit, parteix de Balmes i passa a través de Torras i Bages, a qui considera el seu mestre indiscutible, particularment en qüestions polítiques, i que també es manifesta en pensadors laics com Prat de la Riba.

4. FINALMENT EL NOUCENTISME

Amb el qual compartirà la seva passió pels clàssics i les humanitats i pel conreu de les lletres gregues i llatines. En aquest sentit cal esmentar la traducció de tot Sèneca que realitzà per a la Fundació Bernat Metge, i que pren com una labor d'ennobliment de la llengua i una forma més important de nacionalisme que no pas l'exercici polític.

Alguns trets de la seva filosofia

RENÚNCIA A TOTA ORIGINALITAT

Cardó considera que el pensament ha de renunciar a la recerca de novetats, atès que del que es tracta és d'aprofundir o posar al dia una «veritat immutable» que atresora una secular filosofia cristiana, de la qual en són exponents diversos autors, però que es fonamenta sobretot en la síntesi tomista. «L'única originalitat nostra ha de ser, doncs, de trobar, si podem, allò que ja és, i que un altre ha concebut i ha fet sense nosaltres, no d'inventar un món a la mida de la nostra idea... El primer deure de l'amant de la veritat és, doncs, de complir la regla evangèlica de renunciar a si mateix. Renunciant-se, haurà la veritat; cercant-se, trobarà la cabòria.»¹⁸ I més endavant: «Deu ser per això que l'estudi de la filosofia tomista és una experiència contínua de renúncia. La coacció racional del sil·logisme legítim llança a banda i

18. C. CARDÓ, *La nit transparent*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1989, p. 196.

banda tots els enderriaments, totes les cabòries, tots els rampells de l'originalitat. Totes les filosofies tenen una fisonomia concreta de persona amb els defectes i les limitacions individuals, la filosofia tomista no té cap sentor de persona, ni tan sols de pàtria: és universal com l'aire, com la llum, com la humanitat.»¹⁹ Per això, la seva adhesió al tomisme és una adhesió sense esclatxes ni fissures. Tomàs d'Aquino és a la base de tots els seus pensaments i de totes les seves reflexions i, per tant, fóra ara inútil de fer una recerca de la influència de Tomàs en l'obra de Cardó, car hi és pertot. A més, no ens interessa avui gaire d'escatir què ha aportat Cardó al tomisme, o si el seu tomisme és d'un tipus o d'un altre, atès que per a Cardó l'important és nodrir-se d'un pòsit de saviesa indefectible a partir de la qual jutjar el moment històric i proposar idees guia per a la societat.

L'ÚS DELS CONCEPTES ARISTOTELICOTOMISTES

En canvi, sí que pot ser d'un cert interès veure com Cardó va utilitzar els conceptes filosòfics fonamentals del pensament aristotelicotomista per aplicar-los a la realitat del seu moment històric. Ens fixarem sobretot en l'esquema hilemòrfic, la distinció entre matèria i forma, que acompanya sempre la seva reflexió. Els dos grans pols d'aquest esquema són els conceptes de Matèria i Forma, que, per aquells que no estiguin familiaritzats amb el llenguatge aristotèlic, són els dos coprincipis que constitueixen els éssers. No són conceptes que hom pugui «veure» o entendre per separat, sinó que cal reconèixer com a inseparables i constitutius de cadascun dels éssers vivents. En tots els éssers, per tant, anirem trobant, analògicament representats, aquests dos principis.

Per començar, qualsevol ésser vivent està bàsicament constituït per un principi d'expansivitat, que és un moviment que neix de l'interior i que desitja eixamplar al màxim les seves pròpies energies. Aquest principi està delimitat per un segon, el de la limitació, que imposa la naturalesa. A propòsit d'aquests dos principis dirà Cardó: «La llibertat: la facultat exigida per tot ésser vivent de desenrotllar-se sense traves envers la seva perfecció específica i individual, trobem ensems que aquesta prerrogativa es veu limitada per les mateixes fites que amonjoien el camí de la pròpia perfecció, les quals, doncs, no són traves, sinó lleis vivificants. La limitació és una nota tan essencial com l'expansivitat en la llibertat dels éssers creats.»²⁰

L'home, com no podia ser altrament, també està sotmès a la mateixa doble llei. Tanmateix, els mots utilitzats per a parlar-ne són di-

19. *Ibid.*, p. 196-197.

20. C. CARDÓ, *Les dues tradicions*, Barcelona: Claret, 1977, p. 205.

ferents. Cardó utilitza les paraules *llibertat* i *autoritat*. Per a ell, són tan necessàries i naturals, l'una com l'altra. «...sostenim que la llibertat de la intel·ligència i de la voluntat, tot i naixent del dret d'expansió d'aquestes potències, conté també la nota essencial de la limitació.»²¹ L'ésser humà no és un ésser perfecte i, per això, una total llibertat exempta de traves, d'autoritat o de limitació, li representaria més un destorb que no pas una conquesta. L'absència de limitació o d'autoritat només li convindria a un ésser perfecte. L'home necessita una llei moral que l'encarrili i posi fites a la seva llibertat-expansivitat, de la mateixa manera que el peix, si vol viure, no ha de sortir de l'aigua. «La llei moral és la nostra pròpia llei, ni més ni menys que les lleis biològiques són les lleis pròpies dels organismes inferiors i del nostre mateix organisme corporal... Déu és un legislador interior a nosaltres, que promulga per mitjà de la nostra consciència moral les necessitats derivades de la nostra natura.»²²

Si entenem bé aquests conceptes, podrem comprendre tot seguit l'origen de l'hostilitat de Cardó manifestada tothora enfront del liberalisme filosòfic i de les seves implicacions polítiques. El pensament liberal reivindica l'emancipació de l'home de tot altre legislador que no sigui ell mateix, de manera que no accepta la llei moral com a pròpia, sinó que la denuncia com una imposició arbitrària que prové de l'exterior. Per al liberalisme, tant l'autoritat com la limitació representen una tirania de la qual cal alliberar-se perquè ja ens hem fet «grans» i som prou capaços de pensar i decidir per nosaltres mateixos. Cardó veu en aquesta proposta un abisme, atès que per a ell tant el principi de limitació com el principi d'autoritat són parts constituents de nosaltres mateixos. Voler fer desaparèixer qualsevol d'ells és condemnar l'ésser humà a la incapacitat per desenvolupar-se degudament.

El mateix succeirà amb les societats humanes, que també s'hauran de regir pels dos principis al·ludits. En les societats aquests principis prenen el nom de Nacionalitat i Estat. Ambdós són igualment naturals: la Nacionalitat és un fet d'ordre cultural i l'Estat és un fet d'ordre jurídic i polític. La Nacionalitat correspon al principi de llibertat i expansivitat, mentre que l'Estat correspon al principi de limitació i autoritat. I, en cas de conflicte, és la Nacionalitat qui ha de passar per damunt de l'Estat. «La Nacionalitat és substantiva, mentre que l'Estat és adjectiu; la nacionalitat a organitzar en nació lliure, pròspera i feliç és el fi; l'Estat és el mitjà; i en cas de dubte litigiós, la nacionalitat posseeix. L'Estat és, doncs, el que ha de posar-se al servei de la nacionalitat, no pas al revés.»²³

21. *Ibid.*

22. *Ibid.*, p. 209.

23. *Ibid.*, p. 250.

Dues són les desviacions d'aquests principis, tant pel que fa referència a cada home singular, com pel que fa referència, en l'àmbit col·lectiu, a la societat: el liberalisme, que exagera l'aspiració de l'home a emancipar-se de tota imposició estranya o aliena a ell, i l'autoritarisme, que exagera la necessitat d'una limitació que anorrei la llibertat. Per concloure, direm que finalment aplica el mateix esquema a la nacionalitat, que, com tots els altres éssers, estaria composta de dos coprincipis, uns elements materials: llengua, cultura i dret consuetudinari; i uns elements formals: consciència i voluntat per a mantenir-los i conrear-los.

LA INCULTURACIÓ GRECOLLATINA DEL CRISTIANISME

Hi ha, a més, un detall important que ens interessa de remarcar en la seva impregnació tomista; sant Tomàs no és només el filòsof de l'Església, sinó la síntesi de la cultura occidental que incorpora la mentalitat grecolatina al cristianisme. Enfront de les revisions que actualment estem realitzant sobre l'impacte de la cultura grecolatina en la nostra manera de concebre el cristianisme, Cardó no dubta ni per un instant de l'oportunitat i la profunda simbiosi del cristianisme i la cultura clàssica.

Referint-se a la utilització de les categories de pensament filosòfic de la Grècia clàssica, a partir de les dues grans síntesis que hem experimentat: la síntesi platonitzant de sant Agustí al segle v, i la síntesi aristotèlica de sant Tomàs al segle XIII, dirà: «Sant Tomàs va haver de sofrir tota mena de contradiccions a causa de la humanització aristotèlica que va imprimir a la filosofia cristiana, desencisant-la del secular embadaliment platònic. Va saber sofrir-les amb normalíssima serenitat, amb l'elevació de l'home coneixedor de la lentitud essencial de les coses, i el seu triomf fou molt més definitiu com menys sorollós.»²⁴ Dins l'assaig titulat «Humanisme i Religió»²⁵, Cardó hi desenvolupa el que podríem anomenar la reivindicació cristiana de les arrels grecollatines de la nostra cultura.

VALOR DELS FILÒSOFS I DE LA TRADICIÓ GREGA

Cardó celebra que l'Església hagi pres partit per adoptar la filosofia grega, fent-la seva, i que hagi volgut adherir-se al classicisme seguint l'exemple de sant Pau, de sant Pantenus, i de les escoles del segle II. Enfront d'aquells que volien rebutjar la influència de la cultu-

24. «Meditació tomista», en C. CARDÓ, *La nit transparent*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1998, p. 197.

25. «Humanisme i Religió», en C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 73 i ss.

ra grega, es reclama deutor del gran projecte de teòlegs-filòsofs com: Ciril i Climent d'Alexandria, els dos Gregoris de l'Orient, Justí, Atenàgores i Joan Crisòstom. «... els homes de selecció que ja des del principi, bé que en petit nombre, abraçaren la nova fe, anaren creixent sempre més, i amb l'adhesió del cor hi portaven amb tot dret les seves exigències intel·lectuals... aquest desig d'enlairar-se intel·lectualment fou probablement el que féu fracassar la tendència rigorista, de la qual restaren i resten, encara, romanalles.»²⁶

Cita com a exemples d'aquesta tradició intel·lectual i filosòfica del cristianisme Gregori Nazianzè, sant Basili i Climent d'Alexandria. De sant Gregori diu: «Sant Gregori Nazianzè opina que qui cultivarà la pietat sola o la ciència sola, serà com un borni, i que per a ser complet s'ha de disposar de totes dues potències.»²⁷ De Climent d'Alexandria recull aquesta cita: «No, la filosofia –diu– no nou a la vida cristiana, i l'han calumniada aquells qui la imaginem com un artífex de falsedats i de mals costums, allà on ella és la llum, una imatge de la veritat, un do de Déu que ha fet als grecs i que, lluny d'arrabassar-nos la fe mitjançant un va prejudici, ens dóna, per contra, un baluard més, i esdevé per a nosaltres com una ciència germana que ajuda a la demostració de la fe... Car la filosofia fou el pedagog dels grecs, com la llei fou el pedagog dels hebreus, per a conduir els uns i els altres a Crist.»²⁸

Cardó veu en aquest projecte un model a seguir perquè només el prestigi intel·lectual podia, i pot encara –segons l'ideal del propi Cardó–, dotar el cristianisme d'una influència social estable i duradora. Fent-se ressò de l'intent de Julià l'Apòstata per impedir l'accés del cristianisme a la cultura pagana, dirà que l'únic atac veritablement mortal és aquell que afecta la intel·ligència: «...el desprestigi intel·lectual amb què són marcats els cristians és l'única cosa que pot ofegar la creixença de la nova fe... Calia aturar l'èxode dels filòsofs pagans cap a la fe de Crist, calia privar l'Església adolescent de les armes de la cultura i de la dialèctica, amb què restaria sufocada la seva virtut expansiva. Doctrina popular que no posseïx una plèiade d'homes de selecció intel·lectual és condemnada irremissiblement a mort.»²⁹ Per això conclourà que la persecució intel·lectual és la pitjor de totes.

Em sembla particularment colpidora la resposta de Gregori Nazianzè a Julià l'Apòstata, en el *Discurs contra Julià*, que Cardó fa seva. En ella podem veure la intuïció que mou, des del més pregon, també la labor intel·lectual de Cardó. «Jo us abandono tota la resta: riqueses, naixença, glòria, poder, tots els béns d'aquest món que passaran amb ell com un somni, però retinc i guardo l'eloqüència que m'ha costat

26. *Ibid.*, p. 79.

27. *Ibid.*, p. 80.

28. *Ibid.*, p. 80.

29. *Ibid.*, p. 81.

tants treballs, tants viatges per terra i per mar que no em dolen pas. Llegui'ns, a mi i als meus amics, de posseir al més alt grau aquest talent de la paraula. Després d'allò que cal posar davant de tot, la ciència de Déu, no hi ha res que jo estimi més.»³⁰ O també quan, citant sant Paulí de Nola, Cardó evoca uns mots que ben bé se li podrien aplicar a ell, com a «pretensió original»: ser el filòsof de Déu! «Tu respires els perfums de tots els poetes... t'has submergit en totes les fonts de la filosofia, has libat la mel de les lletres antigues... trobes temps per a ser filòsof, però no en trobes per a ser cristià. Canvia de pensaments i porta a una altra banda la teva eloqüència; perquè hom no pretén pas que desnonis la filosofia, mentre la santifiquis mitjançant la fe i, aparellant-la amb la religió, en facis un ús més assenyat. Sigues el filòsof de Déu, el poeta de Déu, no delirós ja d'anar al seu encaç, sinó d'imitar-lo. Posa la teva ciència en la teva vida, més aviat que en les teves paraules, i fes grans coses més aviat que grans discursos.»³¹

Finalment, i alhora que cita sant Jeroni i sant Agustí, Cardó manifesta, de passada, el seu ideal «grec» de cristianització culta, i la guia del seu programa «polític» per a Catalunya i per a Espanya: conquerir-la a través del prestigi cultural, per l'abassegadora superioritat «aristocràtica» (aquí cal entendre el mot literalment com el poder dels millors), de l'alçada espiritual i filosòfica del nostre poble. «El miracle del geni grec, que, envaït políticament per Roma, es venjà encomanant a la seva dominadora l'esperit contemplatiu i l'elegància de la forma que el Laci no hauria posseït mai, es repetí exactament igual amb els invasors septentrionals, forts de robustesa i d'ignorància. La fe vencé l'hel·lenisme prenent-li les ànimes, però la raó il·luminada per la fe el salvà prenent-li els fragments que tenia de veritat i l'estil literari. Climent d'Alexandria i Orígenes manllevaren la metafísica a Plató i la moral als estoics... els bàrbars esdevingueren adoradors de l'únic Déu veritable i aprengueren el llatí, alguna vegada el grec, i d'aquesta fusió meravellosa de l'esperit vell amb la sang nova eixiren els nous pobles cristians de l'Europa que anomenem llatina.»³²

PRIMACIA DE LA INTEL·LIGÈNCIA I LA CULTURA

No sorprendrà ja, doncs, que anomenem l'ideal filosòfic de Cardó com el de la primacia de la intel·ligència i de la cultura, en tots els camps de la vida humana, però especialment en el camp de la presència del cristianisme en la societat i en el de la recuperació nacional de Catalunya. El cristianisme veritable, encarnat en una societat a tra-

30. *Ibid.*, p. 82.

31. *Ibid.*, p. 84.

32. *Ibid.*, p. 87.

vés de la democràcia i de la justícia social, és indestruïble de la Renaixença. El projecte nacional de Catalunya ha d'ésser un projecte d'alçada espiritual i d'alta cultura:

«... en certa polèmica en què es discutia la primacia de la intel·ligència o de l'energia en la formació del caràcter, jo em vaig inclinar resoltament a favor de la intel·ligència. Els homes verament pràctics no són els qui s'encaren amb les obres d'utilitat immediata, sinó els qui basteixen les teories de què viuran demà els pobles. Sant Tomàs influeix més en la vida cristiana d'avui que els sants que han bastit hospitals i hospicis. Entre els socialistes, Carles Marx té una influència més pràctica i duradora que Frederic Lasalle.

La primacia de la cultura comporta sempre per a ben aviat la possessió de les multituds. Quan un ideari és defensat per les intel·ligències més il·lustres d'un país, adquireix un bon to social que li prepara les adhesions innúmeres. Hom diria que satura l'aire de la seva aroma. Hi ha un contagi ambient de les idees... Ara, en lloc d'una síntesi era una antítesi imperceptible al principi, més acusada després, fins arribar, a mig segle XIX, al postulat generalíssimament admès de la incompatibilitat entre la ciència i la fe... el filòsof que condensi dins del fogar de la ciència de Déu tots els raigs de les coneixences humanes i basteixi la síntesi harmoniosa d'unitat i d'opulència entre la llum de la revelació i de la raó, no surt, ni ha sortit encara, de Sant Tomàs ençà. Hom diria que el món l'espera»³³.

LA PERSONA HUMANA: SINGULAR I COL·LECTIVA

Però potser el tret més bàsic i fonamental del pensament de Cardó és la seva formulació del valor de la persona humana. Cardó basa el seu pensament en general, però particularment el seu pensament polític, en el concepte de persona, extret, com no podia ser altrament, de la tradició cristiana i de l'antropologia de sant Tomàs d'Aquino. Segons aquesta tradició de pensament, i seguint la seva plasmació moderna maritainiana, l'home és un ésser compost, tensió constant entre dos pols: el pol individu i el pol persona. En tant que és individu, es deu a la societat i els seus interessos són inferiors als del col·lectiu; però en tant que és persona, els seus drets sobrepassen tota constricció de l'Estat i de la societat. Vegem-ho en aquests dos textos:

«La polis és per a Aristòtil la més divina de les obres humanes, la finalitat més alta a què l'individu humà pot subordinar-se; l'individu, doncs, li pertany com la part al tot que el fa ser i acompleix el seu

33. «Causa i remei de la incredulitat moderna», en C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, pp. 265-266.

bé. “És un greu error de creure que cada ciutadà és amo d’ell mateix: tots pertanyen a la ciutat, puix que en són elements, i les cures esmerçades en les parts han de concordar amb les donades al tot”. (Política)... Sant Tomàs corregeix, doncs. Amb un individualisme cristià el comunitarisme absolut d’Aristòtil, que avui veiem reprès pels governs dictatorials, tant els feixistes com els soviètics. Aquesta superació és deguda al concepte cristià de la persona humana, elaborat per les controvèrsies trinitàries i cristològiques començades pel Pares i acabades pels escolàstics... Sant Tomàs assenta els dos aspectes de la dependència mútua entre societat i individu. D’una banda, l’individu, en tant que part de la societat, es deu a la perfecció del tot. Però d’altra banda, la societat no té altra raó de ser que procurar el bé personal de l’individu, segons les normes de la justícia distributiva. Aquest bé personal de l’individu enclou dues menes de béns, l’objecte dels quals constitueix un fi superior als drets de la comunitat: els drets naturals de la persona humana, contra els quals cap autoritat, ni paterna, ni patronal, ni reial, no pot donar lleis ni manaments... i els drets religiosos i sobrenaturals del ciutadà, perquè “si el bé de la cosa pública és el primer dels béns humans, el bé diví és superior a tot bé humà”.³⁴

«Els filòsofs pagans no trobaren en la persona humana res que superés l’Estat. L’individu humà, tot ell, adequadament, era part de la comunitat política i a ella es devia com a la seva finalitat suprema... Els filòsofs cristians, en canvi, influïts per la gran idea que de la persona humana dóna la seva destinació eterna, troben en l’individu un escreix per damunt de la seva qualitat de part de l’Estat; hi ha una emergència individual superior a tota finalitat política: la seva finalitat religiosa i els drets naturals i els sobrenaturals a què dóna origen, com a postulats necessaris per a la seva consecució. Així, la realitat més perfecta ja no és l’Estat, sinó la persona humana, per tal com posseeix la natura racional, superior a tota altra, i la manera suprema d’existir per ella mateixa, per se, i per tant, la mesura suprema de l’obrar, que és obrar per ella mateixa. En conseqüència, la persona humana viu per a ella, és a dir, per al bé de la seva natura, com per al seu bé veritable. D’aquí neixen deures de l’Estat envers l’individu ... el deure de procurar a cada particular, d’acord amb la seva natura i els seus mèrits, els avantatges del bé comú, i el deure de no impedir-lo, ans encara ajudar-lo, en la consecució del seu fi últim. Aquests drets de la persona humana i els deures que en deriven per a l’Estat són el fonament jurídic de tota veritable democràcia.»³⁵

En aplicar aquest esquema a la nació, la considerarà com una persona col·lectiva, i d’aquesta consideració en farà derivar tots els seus drets. Amb l’aplicació del concepte de persona a la política naciona-

34. «Vindicació cristiana de la democràcia», en C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, pp. 279-280.

35. *Ibid.*, pp. 279-280.

lista, Cardó intenta defensar els drets culturals de les nacions definint-les com a persones col·lectives, és a dir, éssers espirituals. Tanmateix, Cardó no oblida que la base de tota la societat és cada una de les persones humanes singulars, cadascun dels homes i de les dones particularment considerades. «La dignitat de la persona humana s'amida per la seva destinació: la vida eterna. La Ciutat terrena li resta supeditada, perquè el seu fi és temporal i això dóna a l'home una veritable sobirania intangible per l'Estat. L'Estat és un mitjà per a l'assoliment dels fins de la persona humana. No és l'individu per a l'Estat, sinó l'Estat per a l'individu. Heus aquí l'antítesi del cesarisme antic, del qual és reviviscència i imitació el modern en totes les seves formes d'absolutisme, feixisme, socialisme d'Estat i supremacia del Poder públic.»³⁶

La seva pretensió s'ha d'entendre més aviat, doncs, com un intent de situar en la nació les aspiracions comunitàries i col·lectives que tota persona necessita per a desenvolupar-se com a tal. Aquesta dimensió de grup que tota persona humana necessita per a desenvolupar-se, i la seva ànsia de comunió amb el col·lectiu, ben lluny d'ésser considerada per Cardó com un focus nociu, sectari o perillós, és entesa com un senyal inequívoc de la destinació eterna de la persona. Tanmateix, com que el nostre sacerdot sofrí en pròpia carn l'ambivalència d'aquests sentiments col·lectius, que fàcilment degeneren en adhesions malaltisses de ramat, fou molt crític amb la utilització retorçada que d'ells se n'ha fet en el món modern. Cardó criticà durament la perversió de la dimensió col·lectiva nacional esdevinguda totalitària amb els nacionalismes feixistes i comunistes. Puntualitzat això, Cardó creu que quan no són manipulades ni pervertides, les ànsies de comunió col·lectives nacionals responen a un procés de sobreelevació en l'home, el qual no se supera a si mateix si no és gràcies a la comunió amb el grup humà. Aquí, la dimensió teològica aflora per sota de l'anàlisi política o sociològica, i l'obre a una nova dimensió espiritual; i així defensarà que les ànsies de comunió humana que es desenvolupen en el si d'un grup nacional poden servir a l'home com un mitjà per entrar a formar part de la societat de persones pures que és Déu. Aquesta idea de Déu com a societat perfecta, o sigui, la Trinitat, i de la necessitat que l'home té de donar-se al grup per entrar a formar-ne part, explicaria la profunda importància teològica que la vida nacional pot representar per a tots els homes. El sentiment nacional seria, doncs, una de les formes de manifestació d'aquesta inclinació natural de tot home vers la dimensió comunitària de Déu. Per tant, la nació canalitzaria aquesta aspiració de dimensió comunitària que seria una porta oberta vers Déu.

36. «Idees polítiques de Torras i Bages», en C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, pp. 62-63.

Finalment, una aproximació al pensament filosòfic de Cardó no seria completa sense alguna referència a la seva posició visceralment antirelativista. Cardó ataca irònicament la base d'un dels pressupòsits més estesos en la cultura i el pensament modern: «que no existeix cap certesa!». El relativisme, que Cardó veu a la base de totes les posicions liberals, és un absurd del qual no se n'acostumen a derivar les oportunes conseqüències. «... absurd d'ordre filosòfic: si no hi ha res de cert, tota discussió és impossible, perquè no hi ha un primer punt de coincidència d'on partir; tota certesa és impossible, perquè la certenitat davalla a les conseqüències dels primers principis: si aquests no són certs —no hi ha res de cert!—, aquelles resten sempre en l'aire. Llavors, ¿on són les opinions, on la majoria i les minories? De fet, veiem com els nostres liberals, o fan cap a l'escepticisme absolut, mala disposició per a alimentar un ideal patriòtic, o estableixen dogmes en els quals baten el rècord de totes les intoleràncies.»³⁷

Si cap certesa no existeix, caiem en l'escepticisme i en la impotència per a realitzar qualsevol projecte. Per a Cardó l'important no és estar «a la recerca» de la veritat, constantment, sinó la construcció de l'ideal a partir de posar-nos al servei de la veritat. «El desengany de la certitud científica és tan gran, que entre els descreients, la darrera moda —vella, però, de molts segles— és la de creure-la impossible, és l'escepticisme elegant que creu que l'interessant no és la possessió de la veritat, creguda impossible, sinó el moviment perpetu de recerca d'ella amb el benentès que no es pot trobar, caient en la contradicció inhumana de conciliar l'anhel amb el desig de no trobar-la.»³⁸

Podríem resumir, per concloure aquesta presentació, la posició filosòfica del Dr. Cardó com un intent d'il·luminar la realitat social i política del seu moment a partir d'un ús pràctic de la Filosofia Cristiana d'arrel tomista. Destaquen, al costat d'una pretensió de continuació, no gaire original, una interessant recerca de conceptes aristotelicotomistes per tal de bastir un projecte de recuperació del prestigi social del cristianisme indissociablement arrelat en la cultura i la nacionalitat catalanes. La seva reivindicació de la cultura filosòfica grega, el concepte de persona, la individual i la col·lectiva, i un pregon antirelativisme oposat al liberalisme, en són els nuclis de reflexió més significatius.

37. «Causa i remei de la incredulitat moderna», en C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 299.

38. *Ibid.*, p. 267.

Bibliografia

OBRES (PER ORDRE CRONOLÒGIC)

- Histoire spirituelle des Espagnes*. Paris: Éditions des Portes de France, 1946.
- «Història interna d'una història espiritual», *Quaderns d'estudis polítics econòmics i socials*, maig-juny 1947.
- «Sobre la meva Histoire spirituelle», *Revista de Catalunya*, octubre-desembre 1947(2).
- «Història interna d'una Història Espiritual», *Revista Quaderns d'Estudis Polítics Econòmics i Socials*, maig-juny de 1947(3).
- El càntic nou*. Barcelona: Ariel, 1951.
- L'Evangeli d'avui*. 2 vols., Barcelona: Ariel, 1954.
- El diàleg interior*. Barcelona: Ariel, 1956.
- La nit transparent*. Barcelona: Ariel: 1957.
- La moral de la derrota i altres assaigs*. Barcelona: Ariel, 1959.
- Emmanuel*. Barcelona: Ariel, 1962.
- Les dues tradicions*. Barcelona: Claret, 1977.
- El gran refús*. Barcelona: Claret, 1994.
- Meditació catalana*. Barcelona: Barcelonesa d'edicions, 1995.

SOBRE CARLES CARDÓ

- CARRASCO, S., *El Dr. Cardó i la qüestió social*, Barcelona: ICESB, 1985.
- CARRERA, J., *Aproximació a Carles Cardó en el Centenari del seu naixement*. Barcelona: Edició de la Comissió Carles Cardó, 1984.
- COLL I ALENTORN, M., «El pensament social del Dr. Cardó», en: *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, pp. 215-230.
- COLOMER, J., *Espanyolisme i catalanisme. La idea de nació en el pensament polític català (1939-1979)*. Barcelona: L'Avenç, 1984.
- COLOMER, O., *El pensament de Torras i Bages*. Barcelona: Claret, 1991.
- COSTA, J., *Nació i nacionalismes. Una reflexió en el marc del Magisteri pontifici contemporani*. Barcelona: M&M Euroeditors, 2000.
- GIRÓ, J., *El pensament polític de Carles Cardó i Jacques Maritain*. Barcelona: IEC, 1995.
- «El gran refús i la catàstrofe prèvia», *Quaderns de Pastoral*, 148-149, 1996, pp. 51-86;
 - «Carles Cardó i Jacques Maritain: una correspondència», *Serra d'Or*, 387, pp. 41-44;
 - «Nació i Estat en l'obra de Cardó», dins: *Cultura*, juliol-agost de 1991, pp. 32-34.

- Veu «Carles Cardó», dins: *Enciclopèdia eclesiàstica de Catalunya*. Volum I.
- (ed.): *Dos homes de pau en temps de guerra. Epistolari Carles Cardó Ramon Sugranyes (1936-1942)*. Barcelona: Claret, 2001.
- MONCUNILL, L. M., «Llegint el Dr. Cardó», *Cultura*. Valls, n. 41-44.
- «Tres supòsits polítics del Dr. Cardó», *Serra d'Or*, febrer de 1997.
- «Fe i història en el pensament de Carles Cardó», *Serra d'Or*, maig de 1984.
- «Valls i el Dr. Cardó», *Quaderns de Vilaniu*, IEV, 1984.
- PÉREZ FRANCESCH, J. L., «Josep Torras i Bages: Introducció al seu pensament polític», dins: J. MONSERRAT MOLAS / P. CASANOVAS, *Pensament i Filosofia a Catalunya (I): 1900-1923*, Barcelona: Inehca / Societat Catalana de Filosofia, 2003, pp. 13-36.
- PICAS, A., *En defensa de l'Església de Catalunya del 1936, barroerament calumniada*. Barcelona: La Formiga d'Or, 1995.
- PIÑOL, J., *El nacionalcatolicisme a Catalunya i la resistència. 1926-1966*, Barcelona 1993, Edicions 62.
- RAGUER, H., *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps, 1931-1939*. Barcelona: PAM, 1976.
- *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939)*. Barcelona: Península, 2001.
- RIGOL, J., «Unió Democràtica: fonaments i projecció», dins: *Humanisme, societat i nació*. Barcelona: Inehca, 1994.
- ROCA, J. B., «Conversa amb un gran esperit», dins: *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, 1963, pp. 61-62.
- ROVIRA VIRGILI, A., «La Història Espiritual de les Espanyes», dins: *Revista de Catalunya*. (París) Núm. 103, juliol-setembre de 1947, pp. 167-184.
- SALES, Jordi, «Un clàssic del pensament català», dins: *Persona i nació*. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, Barcelona: Barcelonesa d'edicions, 1992.
- SUGRANYES, R., *Militant per la justícia. Memòries dialogades amb el pare Hilari Raguer*. Barcelona: Proa, 1998.
- «Introducció» a CARDÓ, C., *Les dues tradicions*. Barcelona: Claret, 1997.
- «Introducció» a CARDÓ, C., *El gran refús*. Barcelona: Claret, 1994.